

Lublin, 22.03.2025 r.

dr hab. Danuta Wosik-Kawala, prof. UMCS
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Wydział Pedagogiki i Psychologii
Katedra Teorii Wychowania

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Ewy Banasiak-Macherskiej pt. *Uwarunkowania rozwoju społeczno-zawodowego nauczycielek-logopedek w narracjach biograficznych*, przygotowanej pod kierownictwem naukowym dr. hab. Mirosława Kowalskiego, prof. UZ

Ocena ogólna rozprawy

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska mgr Ewy Banasiak-Macherskiej o charakterze teoretyczno-empirycznym liczy 303 strony. Recenzowaną pracę oceniam pozytywnie. Za taką oceną przemawia fakt, iż Autorka podjęła ważną problematykę dotyczącą uwarunkowań rozwoju społeczno-zawodowego nauczycielek-logopedek. Badania dotyczące nauczycieli należą do dość często podejmowanych i weryfikowanych w odniesieniu zarówno do kształcenia, jak i wielowymiarowego funkcjonowania tej grupy zawodowej. Pani mgr Ewa Banasiak-Macherska podejmuje badania, w których koncentruje się na nauczycielkach-logopedkach, ukazując z ich perspektywy trudności zawodowe. Troska o jakość i efektywność tej pracy od lat stanowi wyzwanie nie tylko edukacyjne, lecz także społeczne. Pani mgr Ewa Banasiak-Macherska wykazała się dobrą orientacją w teoretycznych aspektach podejmowanej problematyki, projektowaniu i przeprowadzaniu badań jakościowych, narracyjnych oraz krytyczną analizą osobistych historii badanych logopedek. Przyjęta perspektywa badawcza stanowi oryginalną, udaną próbę podjętego przez Doktorantkę złożonego zagadnienia rozwoju społeczno-zawodowego logopedów. Dzięki uzyskanym wynikom badań Doktorantka poszerza dotychczasową wiedzę z zakresu nauk społecznych, szczególnie w odniesieniu do pedeutologii jako subdyscypliny pedagogiki. Wnioski z przeprowadzonych badań mogą stanowić źródło dalszych studiów z zakresu analizowanej problematyki oraz podstawę działań praktycznych, w tym dotyczących rozwoju zawodowego nauczycieli-logopedów.

Struktura pracy oraz teoretyczne podstawy badań

Struktura recenzowanej rozprawy stanowi logiczny, uporządkowany układ, właściwy dla tego typu opracowań. Autorka wyróżnia w pracy część teoretyczną, metodologiczną i empiryczną. Zasadnicza treść kończy się na stronie 276. Na stronach 277–303 znajduje się bibliografia. Przyjęta kolejność rozdziałów i podrozdziałów wynika z opisywanych w pracy zagadnień i przyjętego celu badań, uzasadniona jest zatem merytorycznie i metodologicznie.

Rozprawę rozpoczyna Wstęp zamieszczony na stronach 4–8, który poprzedza teoretyczną część pracy, składającą się z dwóch rozdziałów zajmujących łącznie 104 strony (ss. 9–113). Rozdziały te prezentują podstawy oraz założenia teoretyczne przyjęte przez Doktorantkę w projekcie badawczym. Autorka rozpoczyna pracę od ukazania rysu historycznego ośrodków akademickich kształcących logopedów w Polsce. Następnie przedstawia zagadnienia dotyczące ścieżki awansu zawodowego nauczyciela (rozdział I, podrozdział 1.2), ukazuje możliwości uzyskania wykształcenia logopedycznego (rozdział I, podrozdział 1.3), a także podkreśla rolę logopedy w procesie diagnostyczno-terapeutycznym (rozdział I, podrozdział 1.4). Oceniając tę część rozprawy, zauważam pewną niedogodność związaną z przyjętą przez Doktorantkę ideą prezentacji rysu historycznego kształtowania się profesji nauczyciela-logopedy w Polsce, gdyż ukazuje działalność pierwszych ośrodków (wileńskiego, warszawskiego, krakowskiego, śląskiego i lubelskiego) na przykładzie czołowych naukowców i ich dokonań zamiast chronologicznego ukazania historii kształcenia logopedów w Polsce. Chronologiczna perspektywa rozwoju logopedii w Polsce mogłaby być dla czytelnika klarowniejsza. Przyjmuję jednak prawo badacza do własnego wyboru sposobu prezentowania określonego zjawiska, jego opisu i prezentacji czytelnikowi.

Po zapoznaniu się z treściami zaprezentowanymi przez Doktorantkę w rozdziale I sugerowałabym rozważenie przeniesienia treści dotyczących *Wyborów specjalizacji logopedycznej* kończących ten rozdział do podrozdziału *Przebieg procesu nabywania wykształcenia logopedycznego* (I.3), wówczas treści te – w moim przekonaniu – dawałyby bardziej klarowny, syntetyczny obraz zdobywania przez logopedów wykształcenia.

Nadmienię, iż rozdział I został opracowany na podstawie reprezentatywnej dla podejmowanego tematu literatury.

Drugi rozdział, również o charakterze teoretycznym, stanowi próbę zaprezentowania przez Doktorantkę wybranych uwarunkowań rozwoju zawodowego nauczyciela-logopedy. Swoje rozważania Autorka zacieśniła do ukazania znaczenia roli autorytetów zawodowych w kształtowaniu się ścieżki rozwoju zawodowego nauczyciela-logopedy (podrozdział II.1).

Podkreśliła również istotność motywacji dla kształtowania się tego rozwoju (podrozdział II.2) oraz identyfikacji z zawodem logopedy jako istotnego czynnika rozwoju osobistego (podrozdział II.3). Zwróciła także uwagę na samokształcenie i samodoskonalenie logopedów (podrozdział II.4). Pokreślenie przez Doktorantkę wagi tych aspektów rozwoju zawodowego logopedów w moim przekonaniu **powinno zostać poparte badaniami** odnoszącymi się do podjętych w pracy treści, niestety **takich odniesień brakuje** (np. „W XXI wieku odwoływanie się do autorytetów stało się niemodne. Są one często podawane w wątpliwość oraz zastępowane indywidualnymi wyborami” – na podstawie braku przypisu mogę wnioskować, iż jest to teza Doktorantki, którą należałoby osadzić w kontekście badań odnoszących się do autorytetu). Tworząc teoretyczny kontekst badań własnych, Doktorantka odwołuje się do swojego doświadczenia, **które należałoby jednak usytuować w literaturze przedmiotu** (np. „Grupa zawodowa logopedów, podobnie jak inne profesje, w których praca z człowiekiem, znajomość nowych metod terapeutycznych i samodoskonalenie są wpisane w zawód, jest odpowiednio zmotywowana do osiągnięcia celu. Wynika to moim zdaniem, głównie z wybranej specjalizacji” (s. 81) – w pracy brakuje uzasadnienia dla tego stwierdzenia; „Ważnym stwierdzeniem w rozważaniach na temat motywacji zawodowej nauczycielek-logopedek jest stwierdzenie, że niewątpliwie posiadają motywację wewnętrzną” (s. 83) – Doktorantka nie podaje źródła tej tezy; „Zdecydowana większość logopedów w Polsce – oprócz satysfakcji pieniężnej – stawia na dobrze wykonaną działalność terapeutyczną oraz pomoc potrzebującemu dziecku i jego rodzicowi” (s. 85) – teza ta wymaga odwołania się do badań prowadzonych w tym zakresie; „W procesie dążenia do określonego celu istotne jest posiadanie poczucia własnej wartości, czyli samooceny. To ona często determinuje motywację do działania, do podnoszenia kwalifikacji, do samodoskonalenia” (s. 84) – poczucie własnej wartości i samoocena to nie są pojęcia tożsame).

Moja uwaga dotyczy także treści zaprezentowanych w podrozdziale II.3 zatytułowanym: *Znaczenie pracy zawodowej nauczyciela-logopedy dla rozwoju osobistego w ujęciu psychologicznym i pedagogicznym*. Zawarte w pracy treści dotyczące pracy jako podstawowej aktywności człowieka dorosłego, ze szczególnym uwzględnieniem profesji nauczyciela, nie zawsze są zasadne w przypadku pracy logopedy.

Warto jest, jak sądzę, zastanowić się nad słusznością doboru przez Doktorantkę literatury, zwłaszcza w podrozdziale II.4 dotyczącym samokształcenia w zawodzie nauczyciela logopedy. Biorąc pod uwagę charakter tego rozdziału, odwołania Autorki do prac z następujących lat: 1927, 1935, 1955, 1958, 1959, 1960, 1962, 1963 czy 1969 mogą budzić

wątpliwości co do ich adekwatności, w związku z czym wskazane byłoby sięgnięcie po nowsze źródła.

Również w tej części pracy brakuje odwołania się przez Doktorantkę do literatury w odniesieniu do treści dotyczących działań samokształceniowych wpisanych w zawód logopedy (s. 104). W moim przekonaniu zasadne byłoby zwrócenie uwagi, iż zadania logopedy nie zawsze są tożsame z zadaniami nauczyciela, które szczegółowo zostały zaprezentowane w pracy np. „przechodzi od postawy dominacji, bycia wszechwiedzącym do dialogu, empatii i negocjacji” (s. 109). Treści tego rozdziału należałoby poszerzyć o aktualną literaturę dotyczącą podejmowanej problematyki (m.in. M. Szumiec, *Rozwój kompetencji osobowościowych jako istotny element rozwoju zawodowego nauczyciela*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia” 2021, vol. 34(1), s. 9–23; R. Skawiński, *Awans zawodowy nauczycieli a rozwój zawodowy nauczycieli*, „Civitas et Lex” 2020, vol. 4(28), s. 7–27; M. Modrzejewska-Szeląg, *Kształcenie logopedów w Polsce – perspektywy rozwojowe*, „Edukacja Dorosłych” 2023, nr 88(1), s. 117–131; A. Stasiak, *Wizerunek i marka logopedy-eksperta*, „Forum Logopedy” 2015, nr 8, s. 60–61. Myślę, że interesujące byłoby także przywołanie wyników raportu z 2020 roku dotyczącego stanu kształcenia logopedów w ocenie absolwentów studiów logopedycznych, stanowiącego część projektu dotyczącego kształcenia logopedów w Polsce, zorganizowanego przez Fundację Science Watch Polska w porozumieniu z Polskim Związkiem Logopedów oraz Wydawnictwem Komlogo).

Oceniając treści prezentowane w części teoretycznej pracy, uważam, że zostały one przedstawione w sposób poprawny, ukazujący kluczowe zagadnienia dla podjętej przez Doktorantkę problematyki. Ta część pracy stanowi wystarczającą podstawę dla dalszych dociekań metodologicznych oraz empirycznych.

Ocena metodologicznej części pracy

Założenia metodologiczne badań własnych Doktorantka zaprezentowała w rozdziale III zatytułowanym *Metodologia badań własnych* (ss. 114–143). Zawiera on pięć podrozdziałów, w których kolejno zostały przedstawione wszystkie etapy zaplanowanego procesu badawczego. W prowadzonych badaniach Autorka stosuje podejście jakościowe, osadzone w paradygmacie interpretatywnym, warunkującym sposób podejścia do badanego. Materiał empiryczny zebrała osobiście, wykorzystując w tym celu technikę wywiadu narracyjnego. Ogółem badaniem objęła 15 kobiet, jednak dokonane analizy odnoszą się do 12 wywiadów.

Wiek respondentek mieścił się w przedziale od 23 do 60 lat, a staż pracy od 1 roku do 30 lat. Doktorantka wywiady przeprowadzała w terminie od marca do czerwca 2024 roku.

Autorka podejmuje próbę zrozumienia, jak badane nauczycielki-logopedki interpretują swoje własne doświadczenia. Stosuje metodę narracji biograficznych – na podstawie przeprowadzonych wywiadów dokonuje analizy treści otrzymanych narracji, starając się zgłębić doświadczenia badanych logopedek i odkryć, jakie znaczenie dla wyboru i kształtowania się ich roli zawodowej przypisują wydarzeniom mającym miejsce w ich życiu. Zatem przyjmuje, iż celem poznawczym pracy będzie wydobywanie głębi kontekstów biograficznych badanych nauczycielek-logopedek w ramach uwarunkowań rozwoju społeczno-zawodowego; celem praktycznym – zaproponowanie rekomendacji dla polityków oświatowych i praktyków edukacyjnych, liderów środowisk edukacyjnych, wynikających ze znaczenia i istoty wspomnianych uwarunkowań, celem zaś teoretycznym – opracowanie „opisu-mapy” tych uwarunkowań. Kolejnym krokiem podjętym przez Doktorantkę było określenie problemów badawczych, w tym jednego głównego i pięciu szczegółowych. Oceniając sposób formułowania przez Doktorantkę problemów badawczych, uważam, że można było je sformułować bardziej klarownie, np. problem szczegółowy: *I.1. Jak przebiegała socjalizacja/edukacja (w tym poza- i nieformalna), koegzystencja społeczna oraz funkcjonowanie narratorek w rodzinie pochodzenia i instytucjach społecznych?* Mógłby on przyjąć formę dwóch pytań: *Jak przebiegała socjalizacja i wychowanie narratorek w rodzinie pochodzenia? Jak przebiegała edukacja badanych nauczycielek-logopedek w instytucjach społecznych?* Natomiast w przypadku problemu badawczego: *I.3. Z jakim modelem/nauczycielskim stylem pracy nauczycielskiej/formami aktywności (strategią działania) identyfikują się narratorki?* – należałoby zadbać o przejrzystość zamierzeń badawczych Autorki, gdyż model, styl i strategie działania to różne zagadnienia.

Podsumowując, mimo moich drobnych uwag zaprezentowany rozdział metodologiczny można uznać jako poprawnie przygotowany punkt wyjścia do przeprowadzenia zakładanych badań własnych. Doktorantka przejrzysto przedstawia założenia badań własnych, a przyjęte założenia metodologiczne są poprawne i zasadne.

Prezentacja i interpretacja wyników badań

Empiryczna część pracy została zaprezentowana przez Doktorantkę w rozdziale IV zatytułowanym *Rozumienie/postrzeganie własnych uwarunkowań rozwojowych w aspekcie istoty i znaczenia roli nauczycielek-logopedek w środowisku edukacyjnym* (ss. 144–259). Rozdział ten zawiera pięć podrozdziałów, w których kolejno zostały przedstawione opisy

narracyjne nauczycielek-logopedek, dotyczące społecznego i zawodowego ich funkcjonowania, relacji ze współpracownikami, prezentowanych stylów pracy, ich aktywności postrzeganej z perspektywy zasad moralnych i uznawanych wartości oraz oceny przeszłości i przyszłych oczekiwań w kontekście celu i sensu pracy.

Ta część pracy zawiera skrupulatną analizę zgromadzonego przez Autorkę, bogatego materiału empirycznego, która koresponduje z postawionymi w pracy pytaniami badawczymi. W mojej ocenie Autorka dość sprawnie prezentuje wyniki badań i prowadzi wnioskowanie na podstawie zebranego materiału empirycznego. W prezentacji wyników badań proponowałabym podejście nieco bardziej analityczne, tak by nie powtarzać tych samych fragmentów wywiadów narracyjnych na różnych stronach niniejszej dysertacji. Sugerowałabym również rozważenie przeformułowania tytułu rozdziału czwartego *Rozumienie/postrzeganie własnych uwarunkowań rozwojowych w aspekcie istoty i znaczenia roli nauczycielek-logopedek w środowisku edukacyjnym* na „Rozumienie przez badane nauczycielki-logopedki własnych uwarunkowań rozwojowych w aspekcie pełnionej roli zawodowej”.

W kontekście prowadzonych analiz i określania przez Doktorantkę postaw rodzicielskich prezentowanych przez rodziców narratorek proponowałabym zamieszczenie w części teoretycznej rozprawy opisu tych postaw, co z pewnością usystematyzowałoby prowadzone analizy, a w konsekwencji wnioski płynące z tych badań.

Zaprezentowane wyniki badań własnych Autorki pozostawiają pewien niedosyt, wynikający z braku pogłębionych analiz oraz interpretacji uzyskanych danych w odniesieniu do wyników badań przeprowadzonych przez innych badaczy.

Podsumowując, zgromadzony materiał badawczy oceniam jako interesujący i wartościowy, stanowiący wkład Doktorantki w poszerzenie obszarów badawczych w naukach społecznych, głównie w odniesieniu do pedeutologii.

W części Wnioski i uogólnienia znajdują się ciekawe i wartościowe poznawczo rekomendacje. W tej części pracy proponowałabym zrezygnować z ponownego prezentowania fragmentów opisów narracyjnych. Sformułowane postulaty dotyczące kształcenia logopedów, jak również ich aktywności zawodowej są dość ogólne i oczywiste. Uważam, że zaprezentowane rekomendacje powinny być osadzone w kontekście aktualnej sytuacji dotyczącej kształcenia logopedów, np. „wzbogacenie programu studiów o większą ilość zajęć praktycznych” – należałoby podać, jakie zajęcia i w jakim wymiarze są aktualnie realizowane w ramach kształcenia logopedów, a także jakie zajęcia proponuje Doktorantka, czy też „zapewnienie superwizji przez placówki oświatowe, które byłyby prowadzone przez

logopedę (wsparcie merytoryczne) oraz psychologa/psychoterapeutę (wsparcie psychologiczne)” – należałoby określić, kto miałby być adresatem tych spotkań: rodzice, dzieci, a może logopedzi? Zalecałabym także uporządkować prezentowane uogólnienia czy też wnioski, odnosząc je do postawionych w pracy problemów badawczych.

Wykorzystana literatura

W pracy znajduje się obszerna bibliografia, zamieszczona prawie na 27 stronach. Dobór literatury zasadniczo jest trafny. Należałoby również rozważyć zasadność odwoływania się do dość licznych źródeł sprzed ponad 50 (a nawet 100) lat i uwzględnić nowsze opracowania.

Formalna strona rozprawy

Narracja pracy jest czytelna, o naukowym charakterze. Treści zawarte we wszystkich rozdziałach są zgodne z ich tytułami i ułożone w logicznej kolejności. Doktorantka podejmuje starania, by zachować przejrzystość i poprawność cytowań. W zapisie bibliograficznym w przypadku artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych oraz rozdziałów w pracach pod redakcją wskazane byłoby podanie numerów stron, na których znajdują się te publikacje. Autorka nie dokonała ostatecznej korekty tekstu, co skutkuje obecnością literówek i powtórzeń (dotyczy to również pozycji na liście bibliograficznej). W pracy występują drobne błędy stylistyczne czy też nie zawsze przemyślane sformułowania, które jednak nie wpływają istotnie na końcową ocenę pracy doktorskiej. Pewne wątpliwości budzi sposób wyróżniania fragmentów tekstu za pomocą kursywy bądź pogrubienia, którego zamysł nie zawsze jest oczywisty. W przypadku planowanej przez Autorkę publikacji dysertacji wskazane byłoby dopracowanie technicznej strony warsztatu pisarskiego.

Konkluzja

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska mgr Ewy Banasiak-Macherskiej podejmuje ważne i aktualne zagadnienia dotyczące uwarunkowań rozwoju zawodowego nauczycielek-logopedek. Praca stanowi oryginalne rozwiązanie zaprezentowanego przez Doktorantkę problemu naukowego. Pani mgr Ewa Banasiak-Macherska wykazuje się dobrą wiedzą teoretyczną w obszarze prowadzonych badań oraz posiada wystarczającą umiejętność ich samodzielnego prowadzenia. Tekst rozprawy spełnia wymogi dotyczące kompetencji pisarstwa naukowego. Autorka posiada umiejętność analitycznej, syntetycznej oraz krytycznej analizy narracji. Mimo moich uwag rozprawę oceniam pozytywnie. Doceniam

zaangażowanie Autorki w podjęte badania, ich realizację, umiejętność tworzenia precyzyjnych rekonstrukcji narracji.

Rozprawa doktorska mgr Ewy Banasiak-Macherskiej pt. *Uwarunkowania rozwoju społeczno-zawodowego nauczycielek-logopedek w narracjach biograficznych*, przygotowana pod kierunkiem naukowym dr. hab. Mirosława Kowalskiego, prof. UZ, spełnia warunki określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1571 z późn. zm.), dlatego wnoszę o przyjęcie i dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.